

Изучение видового состава показало, что в материале присутствуют 4 вида млекопитающих, относящихся к отрядам: Парнокопытные (Artiodactyla) — семейство Полорогие (Bovidae); отряд Непарнокопытные (Perissodactyla), семейство Лошадиные (Equidae) и отряд Хищные (Carnivora), семейство Собачьи (Canidae).

Для достоверных выводов о видовом и половозрастном соотношениях в материалах из разных памятников выборка недостаточна. Из определимых до вида (или рода) остатков в материале присутствуют кости только домашних животных.

Все кости принадлежат к категории «кухонные остатки», в данном случае, это остатки тризны, о чем косвенно свидетельствуют анатомический состав коллекции и контекст. Следов разделки на кости собаки не обнаружено, но в материалах других памятников скифского времени и мной, и коллегами-археозоологами были найдены кости собак со следами кухонной разделки.

Обе особи лошади и собака были взрослыми животными, тогда как одна особь мелкого рогатого скота — молодой. Возраст, определенный по степени прорезывания зубов, указывает (Клевезаль 2007), что на момент гибели животному было около 4 месяцев. Соответственно наиболее вероятное время погребения (и, соответственно, тризны) — сентябрь.

Выводы таковы.

- Все изученные остатки животных относятся к категории «кухонных» (тризна).

- Сохранность материала составляет 4 балла по 5-бальной шкале. Объем выборки — 48 фрагментов, из них неопределимых до вида 23,0 %.

- В материале присутствуют остатки четырех видов млекопитающих, все виды относятся к домашним животным.

- Для тризны были использованы две взрослых особи лошади и одна молодая особь МРС, возраст остальных особей не определим. Кость собаки принадлежала взрослой особи и, возможно, также относится к остаткам тризны.

- Примерное время погребения — сентябрь.

ЛИТЕРАТУРА

Антипина, Е. Е. 2004. Археозоологические исследования: задачи, потенциальные возможности и реальные результаты. В: Антипина, Е. Е., Черных, Е. Н. (ред.). *Новые археозоологические исследования в России*. Москва: Языки славянской культуры, с. 7-33.

Клевезаль, Г. А. 2007. *Принципы и методы определения возраста млекопитающих*. Москва: КМК.

Driesch A. von den. 1976. *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*. Harvard: Harvard University. Peabody Museum Bulletin, I.

REFERENCES

Antipina, E. E. 2004. Arkheozoologicheskie issledovaniia: zadachi, potentsialnye vozmozhnosti i realnye rezultaty. In: Antipina, E. E., Chernykh, E. N. (ed.). *Novye arkheozoologicheskie issledovaniia v Rossii*. Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, s. 7-34.

Klevezal, G. A. 2007. *Printsipy i metody opredeleniia vozrasta mlekopitaiushchikh*. Moskva: KMK.

Driesch A. von den. 1976. *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*. Harvard: Harvard University. Peabody Museum Bulletin, I.

ЯНИШ Євгенія Юрївна, кандидат біологічних наук, молодший науковий співробітник. Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, вул. Б. Хмельницького, 15, Київ, 01030, Україна.

YANISH Yevheniia, Candidate of Biological Sciences, Research Officer, Institute of Zoology of National Academy of Sciences of Ukraine, Bogdan Hmelniński str., 15, Kyiv, 03010, Ukraine.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7446-8392>, e-mail: tinel@ukr.net.

Приложение 2

О. Д. Козак

АНТРОПОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА КІСТКОВИХ РЕШТОК ЗІ СКІФСЬКОГО ПОХОВАННЯ КУРГАНУ 7 (ОРЛИКОВА МОГИЛА)

Для антропологічного дослідження були надані фрагменти людських кісток, знайдені в похованні: в районі грабіжницького ходу та на дні могили.

Кістки мали різний стан збереженості — від добре збережених, з блискучою оригінальною поверхнею або інтактним мереживним новоутворенням, до повністю еродованих фрагментів компакти. Колір кісток коливався від кавово-коричневого до сірого, колір патини — від сірого до чорного.

Оскільки хаотичне розташування кісток у похованні не дало можливості співвідносити певні групи кісток з певним місцем захоронення, було вирішено описувати кістки не по місцю знахідки, а по індивідам. Кістки з різних пакетів були розсортовані за тафономічними, морфологічними та віковими ознаками.

МЕТОДИКИ

Оскільки кістки були представлені окремими фрагментами, на більшості з яких відсутні ознаки, за якими можна визначити стать та вік, ці показники були визначені з дуже широким діапазоном за морфологічними особливостями (величиною кісток, станом поверхні та компактною частини кістки, змінами суглобових поверхонь тощо). Вік дитини визначено за станом метафізарних областей, ступенем приростання замикаючої пластинки та зростання елементів хребців.

ОПИС КІСТОК

Скелет 1. Серед кісток знайдені чотири фрагменти ребер та сегмент груднини, які за величиною належать дитині до 10 років. Добре збереглися три хребці — 7^а шийний (повністю зрослися дуги, епіфізи і замикаюча пластика не приросли), 4^а та 5^а поперекові (повністю зрослися дуги, епіфізи і замикаюча пластика не приросли, на передній поверхні видима пористість). Два фрагменти правої плечової кістки (дистальної та проксимальної частини діафізу) мають яскравий коричневий колір та блискучу поверхню, характерну для дитячих кісток. Відновлена ширина дистального метафізу складає 40—42 мм. Слідів початку приростання епіфізів не видно. Зберігся також діафіз лівої першої плеснової

Н. А. Николаенко

РЕЗУЛЬТАТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КРИСТАЛЛИЧЕСКИХ ГОРНЫХ ПОРОД, ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ПРИ СООРУЖЕНИИ КУРГАНА ОРЛИКОВА МОГИЛА (№ 7)

Исследование петрографического состава кристаллических горных пород предпринято с целью определения ареала вероятных источников поступления каменного материала, использованного при сооружении кургана 7 у с. Богдановка (Фрунзе) Бобринецкого р-на Кировоградской обл.

В геологическом отношении курган расположен в области северо-западного эндоконтакта Бобринецкого гранитоидного массива в пределах Софиевско-Компаниевской зоны разломов северо-восточного простирания.

Предметом непосредственного изучения послужил валунно-глыбовый материал, извлечённый при раскопках кургана и складированный у дороги Бобринец — Новоукраинка. Преимущественный



Рис. 1. Валунно-глыбовый материал, извлечённый при раскопках кургана и складированный у дороги Бобринец—Новоукраинка



Рис. 2. Обнажённость кристаллического фундамента по обоим берегам левого притока р. Бобринки

кістки. Максимальна довжина його складає 39 мм. Дистальна третина кістки патинувана зеленим кольором, що свідчить про те, що біля ноги дитини знаходився предмет з бронзи або срібла.

Фрагмент правої тім'яної кістки має добре збережену зовнішню та внутрішню поверхні, ділянка потилично-тім'яного, так само як і потилично-соскоподібного шва повністю відкриті, кістка в куті їх перетину випукла. На внутрішній поверхні виражені пальцеподібні вдавлення, що є нормою для віку 5—8 років.

За морфологією та окремими ознаками, кістки належать індивіду 5—9 (11) років.

Скелет 2. Кістки дорослого (30—50 років) індивіда (індивідів) представлені дуже погано збереженими фрагментами компактної частини довгих кісток (поверхня з обох сторін повністю еродована, кістки мають сірий колір та чорну патину). Судячи з величини одного фрагменту, припустимо стегнової або великої гомілкової кістки, вони належать дорослому масивному чоловіку. Очевидно, цьому ж індивіду належить повністю збережена ліва п'ятова кістка, ліва друга та права третя клиновидні кістки. Середній бал зміни суглобів складає 3—4. Помірно рівномірно розвинений рельєф у місцях прикріплення зв'язок та сухожил'я стопи.

Ребра. На зовнішній та внутрішній поверхні ребер (збереглися два фрагменти тіл невизначених ребер, фрагмент 9^{го} правого, 10^{го} лівого та повне праве 11^{го}) спостерігаються новоутворення кістки. Вони є можливими наслідками запалення періосту або плеври). Знайдено наслідки артрозу реберно-хребцевих суглобів.

Скелет 3? Права п'ятова кістка відрізняється від лівої кольором, структурою поверхні, будовою. Зміни на суглобових поверхнях більш слабкі, розвиток рельєфу загалом слабший, однак ентезиси виражені чіткіше. На медіальній поверхні, концентруючись навколо отворів судин, спостерігається слабо організоване нашарування кістки (припустимо крововилив), який є можливим наслідком травми. Ця кістка може належати іншому, молодшому чоловіку. Однак, жодна з кісток не повторюється, тому достовірно стверджувати про наявність третього індивіда в кургані не можна.

Дослідження фрагментів кісток з кургану показало наявність решток як мінімум двох, а, можливо, й трьох індивідів — дитини 4—9 років і одного (двох) дорослих чоловіків.

КОЗАК Олександра Діонізіївна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут археології НАН України, проспект Героїв Сталінграда, 12, Київ, 04210, Україна.

KOZAK Olexandra, Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow, Institute of Archaeology of National Academy of Sciences of Ukraine, Heroiv Stalingrada av., 12, Kyiv, 04210, Ukraine.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2094-4490>, e-mail: akozak26@ukr.net.